

سناریوهای ضد تحریمی روی میز بریکس

● کنار گذاشته شدن استفاده از دلار در مبادلات نفتی، شاید بزرگترین گام برای دلارزدایی در گروه بریکس باشد

تحلیل

هرچند تمام کشورهای عضو بریکس به کاهش اتکا به چهارچوب مالی تحت سلطه آمریکا علاقه مند هستند، اما این موضوع برای دو کشور ایران و روسیه که تحت تحریم‌های گسترده غرب و بویژه آمریکا هستند، اهمیتی ویژه دارد چرا که استفاده از یک سازگار مالی مستقل برای دیگر اعضا صرفاً جنبه احتیاطی دارد، اما برای دو کشور ایران و روسیه، دستاوردی در راستای کاهش اثر تحریم‌ها و گشایش فرصت‌های اقتصادی و تجاری بیشتر است. از همین رو، این دو کشور برندگان اصلی اقدامات بریکس برای طراحی سازگارهای مالی خارج از سلطه آمریکا هستند.

پانزدهمین اجلاس سران بریکس از ۳۱ مرداد تا ۲ شهریور ماه در ژوهانسبورگ پایتخت آفریقای جنوبی برگزار شد. در این اجلاس، ایران رسماً به عنوان عضو جدید این پیمان معرفی شد و از نخستین روز سال میلادی آتی (۱۱ دی ۱۴۰۲) عضویت ایران رسمی شده و بریکس با اعضای جدید، به فعالیت خود ادامه می‌دهد. خبر عضویت ایران در جمع کشورهای عضو بریکس، با زتاب نسبتاً گسترده‌ای در جهان داشت. پیوستن جمهوری اسلامی ایران به گروه بریکس با توجه به جهت‌گیری‌های سیاسی و منازعات با غرب، کلیدواژه «چندجانبه‌گرایی» را در بحث‌ها و تحلیل‌های مرتبط با بریکس پرتکرار کرد.

بریکس هر سال نزدیک‌تر به فلسفه تأسیس و مقابله با یکجانبه‌گرایی

ایده ایجاد گروه بریکس با نزدیکی ۴ قدرت اقتصادی در حال ظهور جهان شامل برزیل، روسیه، چین و هند در دوران اوج یکجانبه‌گرایی آمریکا در اواسط دهه ۱۹۹۰ میلادی شکل گرفت. سابقه شکل‌گیری این گروه به حضور ۴ عضو مؤسس، به سال ۲۰۰۱ بازمی‌گردد و نهایتاً «گروه بریک» در ۱۶ ژوئن ۲۰۰۹ رسماً تأسیس شد. آفریقای جنوبی نیز در ۲۱ سپتامبر ۲۰۱۰ به این گروه اضافه شد و نام آن پس از پیوستن این کشور از «بریک» به «بریکس» تغییر یافت. کشورهای بریکس همچنین بانک توسعه جدید را در

سال ۲۰۱۵ به عنوان جایگزین نهادهای مالی تحت سلطه آمریکا، همچون صندوق بین‌المللی پول (IMF) و بانک جهانی تأسیس کردند. این گروه هرچند در حوزه سیاسی نتوانست حرف چندانی برای گفتن داشته باشد، اما در عرصه اقتصادی بویژه پس از تحولات سال‌های اخیر، اهمیت ویژه‌ای یافته است. با آغاز جنگ اوکراین و گرفتار شدن اقتصاد روسیه در تحریم‌های اقتصادی و بویژه تحریم مالی غرب، تقویت جایگاه بریکس برای اعضای آن بویژه روسیه و چین بیش از پیش اهمیت یافت. بر این اساس، اتخاذ راهکاری برای شکست سلطه مالی آمریکا، به موضوع نشست

اخیر این گروه تبدیل شد. این مسأله در بیانیه پایانی نشست بریکس هم منعکس شد، تا جایی که این کشورها از چندجانبه‌گرایی فراگیر و احترام به حقوق بین‌الملل حمایت کرده و تحریم‌های یکجانبه علیه کشورهای جهان را نقض قوانین سازمان تجارت جهانی اعلام کردند. اعضای بریکس، اعمال محدودیت علیه برخی کشورها و تحریم تجارت محصولات کشاورزی را نگران‌کننده دانستند. بیانیه پایانی کشورهای عضو بریکس، همچنین خواستار اصلاح سازمان تجارت جهانی، بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و ایفای نقش اقتصادهای نوظهور در اداره این نهاد های بین‌المللی شد. اعضای بریکس همچنین به وزیران دارایی و رؤسای بانک‌های

مرکزی کشورهای عضو مأموریت دادند تا استفاده از ارزها و ابزارهای مالی محلی برای تجارت بین کشورهای عضو و غیرعضو را در دستور کار قرار داده و گزارش بازخورد آن را برای بررسی در نشست آتی ارائه کنند.

طراحی سازگار مالی جدید خارج از سلطه آمریکا، موضوعی است که پیش از این هم دغدغه اعضای بریکس بوده است. بر همین اساس، بانک توسعه جدید (بانک مشترک اعضای بریکس) طی ده سال از فعالیت خود (۲۰۱۵ تاکنون) حدود ۳۳ میلیارد دلار وام برای تأمین مالی حدود ۱۰۰ پروژه به کشورهای عضو بریکس اعطا کرده است. این رقم هرچند نسبت به رقم تولید ناخالص داخلی این کشورها و همچنین در مقایسه با دیگر نهادهای مالی مطرح از جمله بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول، رقم اندکی است، اما پرداخت ۳۰ درصد از وام‌ها به ارز محلی کشورهای عضو، نشان‌دهنده عزم جدی این گروه برای توسعه استفاده از ارزهای محلی و حذف دلار از مناسبات اقتصادی میان اعضاست.

ارز واحد بریکس، ایده رؤیایی اما بعید در کوتاه‌مدت

تعریف ارز واحد میان اعضای گروه بریکس یکی از گزینه‌های پیش روی این کشورهاست. با این حال برخی مسائل مانع تحقق این هدف می‌شود. اختلافات چین و هند در موضوعات مختلفی از تنش‌های مرزی گرفته تا رقابت‌های سیاسی در صحنه بین‌المللی، یکی از مهم‌ترین موانع برای تعریف ارز واحد است. به نتیجه رسیدن هر طرحی در بریکس، منوط به همگرا شدن نظرات این دو عضو مهم است، در حالی که

درگیری سیاسی این دو کشور در موضوعات مختلف، مانعی در پیشبرد طرح‌های بزرگ است. مسأله دیگر در تعریف ارز واحد، همچنین به معنای پایان پروژه تبدیل یوان به ارز جهانی یا دست‌کم رقیب‌تراشی برای آن است. در چنین شرایطی، همراهی چین با چنین طرحی بعید به نظر می‌رسد. شواهد نشان می‌دهد حتی هند هم تمایلی به اجرایی شدن ایده ارز بریکس ندارد. وزارت خارجه هند تیر ماه سال جاری در بیانیه‌ای اعلام کرد این کشور هیچ برنامه‌ای برای ارز واحد بریکس ندارد. در این بیانیه آمده است: هند بر تقویت پول ملی خود، یعنی روپیه متمرکز است و این یکی از اولویت‌های اصلی دولت هند خواهد بود. این بیانیه به وضوح ناهمخوانی موضع هند با طرح ارز واحد بریکس را نشان می‌دهد. با تمام این موانع و برخی موانع دیگر، هنوز برخی تحلیلگران، تعریف ارز مشترک را ناممکن نمی‌دانند.

اندیشکده امریکایی شورای آتلانتیک در گزارشی با اشاره به تبعات استفاده آمریکا از دلار به عنوان سلاحی برای پیشبرد اهداف سیاسی در جهان و حرکت بریکس در جهت خنثی‌سازی این ابزار، نوشت: تعداد قابل توجهی از کارشناسان، از جمله مقامات ارشد دولت ایالات متحده، اعتقاد پیدا کرده‌اند که استفاده نه‌اجمی واشنگتن از تحریم‌های اقتصادی و مالی برای پیشبرد سیاست خارجی، می‌تواند هژمونی دلار را در سال‌های آینده تهدید کند. «جانیت پلن» وزیر خزانه‌داری آمریکا به تازگی تأکید کرد: وقتی از تحریم‌های مالی مرتبط با نقش دلار استفاده می‌کنیم، این خطر وجود دارد که به مرور زمان هژمونی دلار تضعیف شود.

در این گزارش همچنین آمده است: اهمیت دلارزدایی در دوره اخیر بیشتر شده و همین امر ممکن است به تلاش برای معرفی یک ارز ذخیره از

سوی بریکس برای اعضا در تجارت فرامرزی منجر شود. با توجه به مازاد تراز پرداخت در گروه بریکس، این بلوک امکانات مالی لازم برای ایجاد چنین ارز یا واحد حسابرسی را دارد. این گروه اما ساختار نهادی و معیار مشخصی را برای نیل به این هدف در اختیار ندارد.

بر اساس تحلیل شورای آتلانتیک، با فرض همسویی کامل ژئوپلیتیکی اعضا و وجود تمایل به همکاری بیشتر به جای رقابت، معرفی یک واحد پولی مشترک چالش‌هایی را دارد. برای نمونه ایجاد یورو، که اکنون دومین ارز ذخیره بزرگ جهان است، با موانعی همراه بود. دستیابی به همکاری کلان اقتصادی، توافق روی مکانیسم نرخ ارز، ایجاد یک سیستم پرداخت کارآمد و تسویه چندجانبه، و ایجاد بازار مالی نقدی منظم و باثبات، از جمله این چالش‌ها محسوب می‌شود.

در بخش دیگری از گزارش آمده است: کشورهای بریکس در حال حاضر از ارزهای خود برای پرداخت‌های تجاری دوجانبه استفاده می‌کنند، عربستان سعودی نیز در حال بررسی امضای قراردادی با چین برای تسویه معاملات نفتی به زمین‌بسی است. در همین حال، هند در حال گسترش استفاده از ارزهای محلی برای پرداخت‌های تجاری دوجانبه و تسویه حساب فراتر از گروه BRICS است. دهلی نوبه همین منظور از بیش از بیست کشور دعوت کرده تا حساب‌های ویژه بانکی wostro را برای تسویه مبادلات به روپیه باز کنند. هند در اقدامی تاریخی، اولین پرداخت نفت خود با روپیه را به امارات متحده عربی در اوایل ماه جاری انجام داد.

طبق این گزارش، گسترش عضویت‌ها در بریکس، اگرچه مسائلی به همراه دارد اما این توسعه می‌تواند موجب انتقال از تسویه دوجانبه به چندجانبه شود و شاید در نهایت معرفی یک ارز مشترک بریکس را حتمی کند. در همین حین، گسترش بریکس ممکن است اثربخشی تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده را بیش از پیش تضعیف کند و به روند چندقطبی شدن نظم پولی جهان سرعت

بانک توسعه جدید (بانک مشترک اعضای بریکس) طی ده سال از فعالیت خود (۲۰۱۵ تاکنون) حدود ۳۳ میلیارد دلار وام برای تأمین مالی حدود ۱۰۰ پروژه به کشورهای عضو بریکس اعطا کرده است

بریکس بعد از گسترش عضویت می‌تواند خود را به یک ائتلاف ژئوپلیتیکی قدرتمندتری تبدیل کند که قادر است به روند دلارزدایی و گذار به دنیای چندقطبی شتاب ببخشد

